

tün insan ilimlerine, onların unsurlarını karşılaştırmak, bu unsurları yeni bir mânada tefsir etmek için yapılmış bir bakış tarzıdır. Müesseseler ve halk psikolojisinde görülen biricik karakter her ikisinin de mevzularının «şey» ler olmadığıdır. İctimaî olgular, ferdi karakteriyle sınırlandırılmış olmayan bir takım psikolojik olgulardır: Bundan dolayı da cemiyet yoktur, fakat cemiyetin «yaşanmış kalleri» vardır.

Müellif «sosyolojinin sosyolojisi» adlı fasılda şimdiye kadar yapılan sosyoloji teşebbüslerinin tenkidini yaptıktan sonra bunları doğuran içtimaî yaşanmış haller dediği âmilleri araştırıyor. Burada bütün sosyolojilerin nasıl insanî varlığa ait konkre bir vaziyetin doğurduğu «içtimaî felsefe» temâyülünün sistemleştirilmesinden meydana çıktığını göstermeye çalışıyor. Fakat kendi anladığı mânada bir sosyolojinin tarih, psikoloji ve etnografya üzerinde yapılan ayıklayıcı ve tefsir edici bir ameliye ile meydana gelebileceğini söylüyor. Sosyoloji, yâni bütün halinde insan psikolojisi *tarihî* ile *tarihî olmayan*'ın geçmiş ile halin, ferdi ile kolektifin karşılaştırılmasından doğacaktır. Anlayıcı bir sosyoloji *umumîlikler*'i azaltmak ve *tarihîlik*'i çoğaltmak suretiyle, — kendi tarzında — bir ilim halini alabilir.

Öyle görünüyor ki Monnerot'nun sosyoloji teşebbüsü existensialisme'in tesiri altında yeni bir ifadeye bürünmüş olan Dilthey'in eski «mânevî ilimler» telâkisini canlandırmakta, ve ona bu mânada bir yer vermiye çalışmaktadır.

FERDINAND TÖNNIES: COMMUNAUTÉ ET SOCIÉTÉ
(Catégories fondamentales de la sociologie pure)

Presses Universitaires, Paris, 1944, p. 241

Tönnies tarafından 1887 de neşredilmiş olan «Gesellschaft und Gemeinschaft» ın ilk taslağı 1881 de Kiel Üniversitesinde tez olarak verilmiş. Sonradan sosyologun üniversite derslerinde genişletilmişti. Bir müddet alâkasızlıkla karşılandıktan sonra P. Natorp'un dergisinde tekrar fikirlerini müdafaaya başladı. 1894 de Paris milletlerarası sosyoloji Enstitüsüne âza seçildi. 1912 de «Cemiyet ve Cemaat» ın ikinci basımını neşrettiği zaman Tönnies'in başarı devri başlıyor. 1913 de iktisat kürsüsünde sosyoloji profesörlüğüne tayin

edildi. [Çünkü o sırada Almanya'da resmen sosyoloji tedrisatı yoktu]. 1909 da «Alman Sosyoloji Cemiyeti» kurulduğu zaman, bu cemiyete başkan seçildi. Tönnies'in eserinden Fransa'da çok bahsedilmiş ve alâka uyandırmış olduğu halde şimdiye kadar tercüme edilme-miştir. İlk defa 1944 de J. Leif tarafından tam tercümesi neşredilmektedir. Cemaat ve cemiyet mefhumları Alman sosyologu tarafından sonradan «sosyolojik tetkikler ve tenkitler» adlı kitabında genişletilmiş ve «sosyolojiye giriş» adlı kitabında da az çok değişiklikle devam ettirmiştir. Tönnies bunlarda umumî sosyoloji ve hususî sosyoloji problemlerini ayırıyor. Birinciler mekân ve zamanda içtimâî hayatın bütün şekillerine yayılıyor ve başlıca iki büyük soru etrafında toplanıyor: İçtimâî biyoloji ve içtimâî psikoloji. İkinciler Sociologie pure, tatbikî sosyoloji ve empirik sosyoloji sorularını içine almaktadır.

Sociologie pure bilhassa cemaat ve cemiyet sorusunu incelemekte, içtimâî rabitalar (rapport) teorisini içine almaktadır: Bağlar, tabiî ve ruhi zümreler, içtimâî organizasyonlar ve heyetler buraya girer. Bundan sonra bir içtimâî Normlar ve değerler doktrini kurmaya çalışıyor: Cemaat ve cemiyetteki nizam, hukuk, ahlâk normları, iktisadî, siyasî, mânevî (spirituel) değerleri tetkik ediyor. Tatbikî sosyoloji bu esaslı kategorilerin iktisat, siyaset, sanat, ahlâk ve ilim gibi içtimâî yapılara tatbikinden ibarettir. Ampirik sosyoloji içtimâî hayata ait gerçek olayların müşahede ve mukayesesidir. Asıl sosyolojide Tönnies cemaat ve cemiyeti ayırmaya çalışıyor. Onları ayıran insan iradesinin iki şeklidir: Birincisi organik iradedir ki hayata hakikî birliğini verir. İradenin bu eski şekli her ferde mahsustur. İkincisi teemmüllü iradedir ki düşüncenin mahsulüdür. Onun ancak sathî ve görünüşte bir tesiri vardır. *Cemaat* ferdî organik iradelelerin münasebetlerinden doğar, ve kaynağı vègétative hayattadır. Bu münasebetler arasında üç tanesi mühimdir: Ana ile çocuk münasebeti, karıyla koca olmak üzere erkekle kadının münasebeti, aynı anadan gelen çocukların münasebeti. Bu münasebetler Tönnies'in organik iradeden doğduğunu kabul ettiği temayüller üzerine dayanmaktadır. Analık münasebeti bunların en derinidir. Kardeşlik münasebeti daha zayıfıdır çünkü daha az iç güdülerinden gelmektedir. Her cemaatin esasında daima kan bağı vardır, bu da *aille*'dir. Kan cemaatine toprak cemaati katılır ki bu da komşuluk ve dostlukla ifade edilir. Bütün bu münasebetlerden çıkan birlik umumî

bir ifade ile *kaynaşma* (concordia) demek olan bir içten anlaşmadır. Cemaat aileden itibaren gelişir ve en mükemmel ifadesini köyde bulur. Bununla beraber kasabada henüz kendi töresine bağlıdır. Orada guilde'ler, loncalar, mahallelerin teşekkül ettiği görülür ki her biri cemaat ruhunun devamıdır. Cemaat iktisadı ancak beytî iktisadla anlaşılabilir. Burada çekirdeği daima karı koca, çocuklar ve hizmetçilerden ibaret olan ev teşkil eder. Köleler bunun dışındadır. Tönnies *köy evi* ile *şehir evi*'ni ayırıyor. Birincisinde çiftçilik ikincisinde zenaatler esastır. İkisi arasında değişimler başlar ve kazanç fikri yoktur; onlar aile, dostluk ve din bağları üzerine dayanırlar. Köy ve kasabada hâkim olan örf ve âdet ruhudur.

Cemiyet ise, cemaatte olduğu gibi birbiri yanında yaşayan, fakat aralarında hiç bir hakikî bağ olmıyan fertleri toplar. Burada herkes kendisi için, diğerlerine karşı bir gerginlik (tension) halinde yaşar; zira herkes kendine hasrettiği hareket sahasına diğerlerini sokmak istemez. Orada insan insana yabancıdır, kendi kendisini temmüllü iradesine göre idare eder. Fertlerin ayrılığına burada kazançlar ve malların ayrılığı da uymakta olup bunun neticesi değişim veya transaction'dur. Cemiyet müşterek malı ancak mevhum olarak kabul eder. Mübadele (değişim) içtimaî irade tarafından teminat altına alınmıştır. O mücerret ve matematik bir müsavilik üzerine dayanır: Verdiğim (A) = aldığım (B). Bu ölçüye Tönnies *değer* diyor. Değer mefhumu tabiatıyla para mefhumunu, o da kâğıt para (kredi) mefhumunu doğurur. Bu, mübadele edilecek malın karşılığı olur. Değişim bu işlerin görülebilmesi için *sözleşim* (contrat) le ifade edilen iradelerin iğreti uyuşmasını gerektirir. Görülüyor ki burada içtimaî münasebetler cemaatten büsbütün farklı bir mahiyettedir. Onlar sıcak ve canlı olduğu halde, bunlarda samimilik ve içtenlik yoktur. Tamamen dıştan, soğuk ve itibarîdirler ve en iyi *ticaret* vasıtasıyla ifade edilirler. Herkesin herkesle umumî *yarışma* halinde bulunduğu cemiyetin en yüksek kaidesi ticaret gibi soğuk ve itibarî olan *nezaket*'tir.

Cemaat eski, iptidaî hayat şeklidir ki orada ferdlerin münasebeti yaşanmış, duyulmuş ve müşahhas olarak tasarlanmıştır. Fakat münasebetler zihinleştikçe (kültür ve medeniyet tesiriyle) cemaat cemiyete doğru istihale eder. İçtimaî münasebetlerin bu mekanikleşmesi birteviye artmaktadır. Şehircilik, milliyetçilik, enternasyo-

nalizm cereyanları cemiyetin kuvvetlenmesinin alâmetleridir. Fakat o kendi prensipi ile kendi kendisini tahrip edecektir.

J. LEIF: LA SOCIOLOGIE DE TÖNNIES

Presses Universitaires, Paris 1946 - p. 219

Tönnies'in eserini fransızcaya çeviren Leif iki sene sonra bu Alman sosyologunun içtimaî teorisi hakkında bu eseri neşretti. Burada onun yukarda bahsettiğimiz esaslı kitabından başka diğer eserlerine de dayanarak yakın zamanlara kadar birçok cereyanlar üzerine tesiri olan bu fazla şematik sosyolojiyi anlatmaktadır.

WILHELM DILTHEY: INTRODUCTION À L'ETUDE DES SCIENCES HUMAINES

Trad. par L. Sauzin — Presses Universitaires, Paris, 1942, p. 520

W. Dilthey, Almanya'da yeni Kantçı felsefenin ve «beşeri» ilimler anlayışının en dikkate değer mütefekkiridir. «Mânevî ilimler» adını verdiği ve «tabiat ilimleri» ne zıd bir saha ve bir metodu olduğunu iddia ettiği ilimlerin müdafaasını yaparken bilhassa Fransa ve İngilterede vücut bulmuş olan sosyoloji cereyanlarına karşı şiddetli hücumlarda bulunmuştu. Dilthey'in bu hücumlarda gözünde bulundurduğu sosyolojilerin başında Aug. Comte, Spencer, ve S. Mill sosyolojileri gelmekteydi. Bu yüzden uzun müddet Fransada iyi karşılanmamış ve hemen hiç bir eseri tercüme edilememiş bulunuyordu. İlk defa — ve biraz eskimiş olarak — Fransada bu Alman filozofunun fikirlerine karşı alâka uyandığını görüyoruz. Dilthey'in metodu Heinrich Rickert ve kısmen E. Spranger tarafından devam ettirilmiştir. Bugün de yeni felsefe cereyanlarına rağmen birçok taraftarları vardır.

«İnsanî ilimlerin tetkikine giriş» adını taşıyan bu kitabın küçük başlığı «cemiyet ve tarihin tetkikine verilebilecek esas üzerine deneme» olduğu için bu kitaba umumiyetle sosyolojiye hücum gözüyle bakmak yerinde bir hareket olmaz. Bu her şeyden önce Comte geleneğine karşı meydana çıkmaya çalışan yeni bir sosyoloji görüşü diye telâkki edilmelidir. Müellif kitabına insanî ilimlerin tabii ilimler karşısında muhtar bir bütün teşkil ettiklerini söyleye-